

Geç Antik Çağ'da Hristiyan Eğitiminin Ruhu ve Manastırlarda Eğitim Anlayışı

Murat TURAL¹

Özet

Bu makalede, Hristiyan eğitimin temelleri ile erken dönemde kurulan Bizans manastırlarında eğitim konusuna verilen önem ortaya konulmaya çalışılacaktır. İlk önce antik mirasın reddi ya da özümsemesine yönelik farklı yaklaşımlar ele alınacak, sonrasında ise erken Hristiyanlık döneminin Kilise'den sonra belki de ikinci önemli kurumu olan manastırlardaki eğitim anlayışı üzerinde durulacaktır. Genellikle kabul edilen görüşe göre, Hristiyan manastırcılığının doğuşu koğuşturmalar dönemi ile ilişkilendirilir. Ancak zamanla sistemli hâle gelen inziva düşüncesi bu kurumları sığınacak yer olmanın çok ötesinde bir ideale yönelmiş, onlar erken Bizans'ta kısa sürede ruhani eğitimin merkezleri haline gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Geç Antik Çağ, Grek, Hristiyanlık, Kilise, Eğitim

The Spirit of Christian Education in Late Antiquity and The Understanding of Education in the Monasteries

Abstract

In this article, some ideas will put forward on the basis of Christian education and the importance given to education in the Byzantine monasteries founded in the early period. Firstly, the different approaches will be discussed in relation to the ancient heritage; then will be emphasis on the understanding of education in the monasteries, which is the second important institution of the early Christianity period after the church. According to the generally accepted view, the birth of Christian monasticism is associated with the period of persecution. However, the ascetic way of life underwent a transformation over time and lead these institutions to an ideology far beyond being a place of refuge, they soon became centers of spiritual education in early Byzantine.

Keywords: Late Antiquity, Greek, Christianity, Church, Education

Giriş

İslam'da eğitime dair yapılan çalışmalara Hz. Muhammed döneminde bu uğurda harcanan hizmetlerle başlamak bir gelenek hâline gelmiştir. Aynı şekilde Hristiyan eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalarda da konuya Hz. İsa ile giriş yapıldığına şahit olunmaktadır. Söz konusu yaklaşım kısmen doğru olmakla birlikte, bunu abartılı bir şekilde meseleyi peygamber yarışına çekecek aşırılıkta yapanların varlığı da bilinmektedir. Bu bağlamda, Hz. İsa'nın yeryüzüne gelişi ile tarihte yeni bir döneme girildiği, hatta dünyanın deneyim edeceği son gelişme evresinin ilk adımını O'nun attığı, eskiden Grek ve Roma sisteminde ulusal ve dar

¹ Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: murat_turals@hotmail.com

çerçeveye indirgenen eğitimin çehresinin Hristiyanlığın zuhuru ile birlikte büyük oranda değiştiği, eğitimin karakterinde meydana gelen bu gelişmenin medeniyetin seyirini de olumlu manada etkilediği tarzında görüşler ileri sürülmüştür. Bu bakış açısına göre, ne Grek ne Romalı bilginlerin ne de Buda, Konfüçyüs ve Hz. Muhammed'in O'nun değerine çıkması mümkün değildir (Painter, 1886, s. 80-83). Böyle bir kabul doğal olarak doğumundan itibaren Hz. İsa'nın ilmi tarafının ön plana çıkarılması sonucunu doğurmuştur. O'nun dünyaya geldiği Nasıra kasabasını çevresinde bir amfiteyatro kuşatır. Eğitimi bu kasabada aile çevresinde almaya başlamış ve Yahudi eğitim sistemi onun üzerinde çok az bir etkide bulunmuştur. Yusuf'tan Yahudi şeriatına dair bir takım bilgiler almış ve haftalık sinagog ziyaretlerine katılmıştır. On iki yaşına geldiğinde mabeddeki hekimleri şaşkına çevirmiştir. Ardından şeytanın türlü denemelerine başarıyla karşı koymuş; kutsal yazılar hakkındaki bilgisiyle Ferisilerin saldırılarını da püskürtmüştür. Dolayısıyla en büyük öğretmen O'dur (Painter, 1886, s. 84; Brown, 1976, s. 83-84).

Hristiyanlar arasında kabul gören "başöğretmen" konusundaki fikir birliği bir tarafa, kültürel olarak Roma İmparatorluğu, Latince konuşan Batı ve Grekçe konuşan Doğu olarak iki parçaya ayrılmıştır. Bununla birlikte Grekler Romalıları *barbar* olarak görmekten hiçbir zaman geri durmamışlar ve kendi dillerini ve edebiyatını her şeyden üstün tutmuşlardır. Dolayısıyla Latince, Doğu'daki eğitim sistemi içerisinde kendisine çok fazla yer bulamamış; Latin literatürü ise ne laiklerce ne de din adamlarınca önemli görülmemiştir. Resmi anlamda IV. yüzyılda imparatorluğun doğusunda Latince kullanımı var idiyse de, sosyal hayatta bu durum yine pek geçerli olmamıştır. V. yüzyıl itibarıyla de Latincenin kullanımı iyice azalmıştır (Jones, 1964, s. 986-990; Buckler, 1961, s. 201-202; Vasiliev, 1952, s. 125-126). Mezopotamya coğrafyasında ise geçerli dilin Süryanice olduğu ve literatürün büyük oranda bu dilin etrafında şekillendiği görünmektedir.

Paideia (Too, 2001, s. 11 vd.) olarak literatüre geçen Grek eğitimi ve kültürünün doğudaki varlığı, Büyük İskender'in giriştiği fetihlere yani İsa'dan önce IV. yüzyıla kadar gerilere gitmektedir. Ancak bu etki Yahudiler üzerinde çok yüzeysel olmuş, Hristiyanlarsa onu en derin şekilde hissetmişlerdir. Yeni Ahit yazarları Grekçe yazmış ve muhtemelen Hz. İsa da bu dili öğrenerek kullanmıştır. Yeni dinin taraftar bulması da büyük oranda bu dil sayesinde mümkün olabilmiştir. Bununla birlikte, Hristiyanlık Grek düşüncesi ve kültürü içerisinde adım adım ilerledikçe fikir ayrılıklarını beraberinde getirmiş, kimi yazarlara göre bu tartışma hâlâ da sonlanmamıştır (Hildebrand, 2007, s. 1, 6). Werner (1961, s. 4-5, 11)'e göre ise Hristiyanlık bu bağ sayesinde dünya dinlerinden biri olabilme başarısını gösterebilmiştir.

Hristiyanlığın erken yüzyılları için bilimin teolojinin içine gömüldüğünü söylemek mümkündür. Azizlerin birbirinden eşsiz yaşam öyküleri bunun tipik bir yansımasıdır. Bu edebi türün ortaya çıkmasının nedeni ise erken Hristiyanlık dönemine hâkim olan *asketik* anlayıştır. Kelimenin kökeni olan *askesis* Grekçe’de *antrenman* anlamına gelir; İsa’nın izini süren münzeviler de bir nevi yarış alanındaki atletlere benzer (Derrett, 1998, s. 88-89). Dolayısıyla Hristiyan eğitiminin teolojik bir temelden neşet ettiğini en baştan söylemeliyiz. Kimi araştırmacılar bu durumu toplumda artık geçerli olan “yeni popüler kültür” ile açıklama yoluna gitmişlerdir. V. yüzyılın pagan tarihçisi Zosimos’un dahi bazı izahlarında gizemlere ve dini etmenlere yaptığı vurgu, Cameron’u böyle düşünmeye sevk etmiştir (Cameron, 2001, s. 138-139). Asketik ruhun yaptığı tesir bir tarafa, geçmişin mirasına sırt dönülmesini öğütleyen bazı Hristiyan yazarların bile aritmetik, geometri, astronomi, müzik, gramer, hitabet ve diyalektik olarak bilinen yedi ilim dalına karşı hayatlarının belli safhalarında ilgi duyduklarını kabul etmek gerekir. Bunlar arasında kuşkusuz en vazgeçilmezi iyi konuşma sanatı olarak adlandırabileceğimiz hitabet, diğer bir adıyla *retorik* (Dawson, 1997, s. 62; Maxwell, 2006, s. 43 vd.). Özellikle Grek felsefesine hasım olan Hristiyan düşünürler, yeterince anlaşılabilir ve doğru inancı savunmak gayesiyle retorik gücünden her zaman istifade etmişlerdir (Aytaç, 2012, s. 78). Bir anlamda retorik, Hristiyanlığın sonunu getirmek için kullanılmadığında önemli bir silaha dönüşmüştür (Saddington, 1965, s. 101). Aşağıda bu güçten fazlasıyla yararlanmış olan Kilise babalarının başka bir deyimle Kilise âlimlerinin görüşleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Zikri geçecek olan isimlerin en önemli özellikleri ise birbirlerine yakın zamanlarda yaşamış olmalarıdır. Di Fiore (2014, s. 142)’nin tespitine göre, “2000 yıllık teoloji tarihi boyunca Kilise babaları olarak tanımlanmış olan 33 kişinin üçte birinden fazlası IV. yüzyılda yaşamıştır.” Cameron (2007, s. 666; Ayrıca bkz. Brown, 1992, s. 128) da IV. ve V. yüzyılları Hristiyan literatürünün “altın çağı” olarak nitelemiştir. Ancak onların aynı imparatorluğun vatandaşı ve aynı inancın takipçileri olmaları, hassasiyeti yüksek olan Hristiyan eğitimi konusunda yeknesak bir anlayış benimsemelerine yol açmamıştır.

Pagan İlimine Karşı Farklı Yaklaşımlar

Hristiyanlık Bizans’ın resmi dini hâline gelmeden hatta 313’te ilan edilen Milano Fermanı’ndan da önce asketik ruhun savunucusu olan bilim adamlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Onlar bu ruhun savunuculuğunu yaparlarken aynı zamanda Grek kültürünün etkisini kırmaya da çalışmışlardır. Hristiyan eğitimi konusundaki tutuculuğu ile ün yapmış Kartaca doğumlu Tertullian (160-225), Kilise’nin kendisini dünyevi hayattan tamamen

soyutlaması gerektiğini ifade etmiş; putperestlerin felsefesinin ve edebiyatının Hristiyanlığın sade mesajına zararlar getirdiği ikazında bulunmuştur. Tertullian, bilim ve edebiyatın hazzını almak gayesiyle putperest eğitime merak duyanlar için Hristiyanlık içinde bunların zaten var olduğunu, önemli bir farkla ki hikâyelerin yerini artık gerçeklerin, kulağa hoş gelen melodilerin yerini de sadeliğin aldığını ifade etmiştir. Ayrıca o, Atina mektebinden ziyade Kilise akademisinin daha makbul olduğunu söylemiş; İsa'ya ve onun Müjde'sine erişenler için daha ötesine gerek olmadığını vurgulamıştır. Meşhur yazısında “*Kudüs'ün Atina, Kilise'nin Akademi, Hristiyanlığın da heretiklik ile bir alıp vereceğinin olmadığına*” (Tertullian, 1956, s. 36, Chap. 7; Sider, 2001, s. 105) işaret etse de, kendisi pagan literatüründen sadece gerekli olduğu kadarını aldığını itiraf etmiştir (Barnes, 1985, s. 210). Erken dönemin önemli yazarlarından olan ve Hristiyan olmaktan ziyade Ciceroculukla itham edilen Jerome (ö. 420) de, Tertullian'ın ilmini öven açıklamalarda bulunmuş, hatta onun seviyesine kimsenin çıkamayacağına işaret etmiştir (Jerome, 1893, 70:5; 1933, 22:30). Bazı araştırmacılarca, Tertullian'ın bir süre sonra Grek kültürüne karşı mesafeli durmasının asıl sebebi, İsa'nın yakın zamanda tekrardan geleceğini bekleyen ve bu yüzden asketik bir hayata yönelen Montanist hareket içerisinde yer almış olmasıdır (Sandnes, 2009, s. 111). Diğer bir ifadeyle, inanç ile eğitimi birbiri ile bağdaşmayan iki farklı alan olarak görmesi ve Hristiyanlar için ikincisi hakkında sadece gerekli olan kadarını almalarının yeterli olduğuna inanmasıdır (Marrou, 1956, s. 321).

Afrikalı Hristiyan azizi Cyprian (ö. 258) geçmişin mirasına karşı daha mesafeli yaklaşırken, birkaç yüzyıl sonra aynı coğrafyanın insanı olan Augustine ise o kadar da kötümser değildir. Numidya'da doğan Augustine'in babası pagan, annesi ise Hristiyan'dır. V. yüzyılın Pavlus'u olarak görülen (Le Goff, 2008, s. 18) Aziz Augustine de bu hassas konuda önemli uyarılarda bulunma ihtiyacı hissetmiştir. Çocukluğundan itibaren pagan literatürü üzerine çalıştığını söyleyen Augustine, sonunda pagan yazarların hakikatin bilgisinden yoksun insanları dalaletin kabından içmeye yönelttiklerine kanaat getirmiş (Augustine, 1961, s. 181 vd.; 1930, s. 101, 157) ve Hristiyanlığın ihtiyaçları nazara alınırca, geçmişin mirasının ancak tali derecede önem arz etmesi gerektiği sonucuna varmıştır (Saddington, 1965, s. 99). Felsefi düşüncenin teoloji ve inanca yönelik takındığı menfi tutum Augustine'i ister istemez böyle düşünmeye sevk etmiştir. Yine de Augustine'in *Tanrı Devleti* adlı eserinde Çiçero, Virgil gibi retorikçilerin görüşleri önemli ölçüde yer bulmuştur.

Erken Hristiyanlık tarihinde antik mirasın reddi ya da özümsemesi konusunda bütün Kilise babalarının aynı düşüncede olduklarını söylemek zordur. Birbirinden farklı bu iki dünyayı

yakınlaştırma uğruna çaba sarf edenlere genellikle Clement (150-215) ve Origen (185-254) gibi isimlerle başlamak âdet olsa da Chadwick (2002, s. 9-10), Justin Marty (ö. 162 veya 168)'nin Grek felsefesi ile Hristiyanlığı bağdaştırma teşebbüsüne girişen en erken ve en iyimser Hristiyan teoloğu olduğuna işaret ederek, daha sonra bu iki ismin yaslanacağı temelin onun eseri olduğuna dikkat çekmiştir. Böyle olmasına rağmen, Justin de bazı Grek filozoflarının ciddi hatalar yaptıklarına kanaat getirmiş ve onlar içerisinde en çok Platonistlere yaklaşmıştır (Chadwick, 2002, s. 11). Clement ve Origen ise erken Kilise babalarından olmalarına rağmen, gelecek yüzyılların Hristiyan ilahiyatını ve Ortaçağ düşüncesini büyük ölçüde etkileyen iki önemli isimdir. Onların en önemli özellikleri Kutsal Kitap ve Grek düşüncesini birbiriyle harmanlamaya çalışmalarıdır. Dolayısıyla onlar Grek felsefesini, kutsal yazıları okumaya başlamadan önce “hazırlayıcı bir eğitim” olarak görmüşlerdir. Bununla ilgili olarak Origen, öğrencisi ve bir zaman Kapadokya Neocaesarea’da piskoposluk yapmış olan Gregory Thaumaturgus’a yazdığı mektubunda şöyle der:

Selamlar, saygıdeğer oğlum Gregory’ a: Senin de bildiğin gibi eğer bir kişiye iyi bir tahsil verilirse, doğal olarak zaten var olan yetenek daha üst bir seviyeye çıkabilir. Örneğin sen, Roma yasaları hususunda bir uzman veya bir Grek okulunda iyi bir filozof olacak yeteneğe sahipsin. Ancak senden tam olarak istediğim şey, Hristiyanlığı hedefin yapman ve tüm gücünü onun için sarf etmendir. Bunu en iyi şekilde yapmak ancak Grek felsefesini Hristiyan kutsal yazılarına geçmeden evvel öğrencilerine talim ettirmen ile olur. Geometri ve Astronomi de kutsal yazıları yorumlamada kullanılabilir. Filozofların yetiştirdikleri kimseler, Geometri, Müzik, Gramer, Retorik ve Astronomi gibi bilimlerin Felsefe’nin yardımcı olduklarını söylemişlerdir. Bizde Felsefe’nin Hristiyanlık ile ilişkili olduğunu söylüyoruz (Lewis, 1911, s. 57).

Kilise tarihçisi Eusebius (1904, Book VI, Chap. III, VIII-IX), Origen’in dini çalışmalar ile tezat teşkil ettiğini düşündüğü için Grek literatürüyle tüm bağı kestğini söylemesine rağmen, Origen’in kendi ifadelerinden anladığımız kadarıyla durum Eusebius’un söylediğinin tam tersidir. Nitekim Origen’in öğrencisi olan Gregory Thaumaturgus (1920, s. 75-76), “*Grek ya da başkası olsun tüm düşünür ve şairlerin yazdıklarından bir şeyler duymaya hazır olduklarını*” ifade etmiştir.

Aynı şekilde Clement’in şu ifadesi de Origen ile benzer düşüncede olduklarını ortaya koyar: “*Felsefe Efendimizin gelişinden evvel Grekler için gerekliydi, şimdi ise o takva için vesile oluyor; bir bakıma doğru inanca vasıl olmayı isteyen kişi için o hazırlayıcı bir eğitimdir*” (Kidd, 1920, No: 108). Clement sendelemeden yol almanın (Özdeyişler, 3, 23) ancak bu şekilde mümkün olabileceğini söyleyerek, görüşünü kutsal yazılardan verdiği bir referans ile desteklemiştir. Görüldüğü üzere, Atina’da pagan bir ailede doğan ve ardından İskenderiye’ye

giden Clement ile İskenderiye’de Hristiyan bir ailede doğan (Eusebius, 1904, Book VI, Chap. II; Heine, 2008, s. 117, 121; Chadwick, 2002, s. 66) Origen’in bu konudaki görüşleri uyum arz etmektedir. Hristiyan inancını antik dönemin değer sistemi (erdem) içinde yorumlayan Clement, Hristiyan inancını eğitim piramidinin en tepesine yerleştirmiştir (Sandnes, 2009, s. 125).

IV. yüzyılda yaşayan Kapadokya babalarından Basil (330-379)’e göre, Kilise’nin korunması uğrunda her türlü silahla kuşanılması gerekir. Şairlerin, tarihçilerin ve hatiplerin eserleri bu açıdan yararlı kaynaklardır. Ona göre kutsal yazılar bir ağacın meyveleri; pagan ilmi ise meyveyi koruyan ve ağaca zarafet verendir. Musa Mısırlıların, Daniel ise Keldanilerin ilminden istifade etmiştir. Hâl böyle olsa da, Basil’e göre bu noktada pagan yazarlar arasında seçim yapılmalıdır. Zira kötü şeyler duymak insanı kötü fiillere yöneltir. Dolayısıyla Basil pagan yazarları çalışmanın doğru yolunu şöyle açıklamıştır: “*Biz onlara tıpkı arıların çiçekleri ziyaretinde olduğu gibi müracaat etmeliyiz: onlar kokuyu ve rengi severler ve balı toplarlar, ancak yalnızca işlerine yarayacak olanını götürürler*” (Maloney, 1901, s. 19). Basil, bundan başka takip edilecek bir metodun olmadığını ise şu sözlerle açıklamıştır:

Nasıl boyacılar, kumaşı önce bazı maddelerle işlemekten geçirerek boyaya hazırlarlar, ondan sonra mor yahut başka bir renk tonunda boyamaya başlarsa, bizler de aynı şekilde, eğer iyiliğin şanını kendimizde daim kılmak istiyorsak, önce bu harici yollardan eğitim almalıyız ki mukaddes ve mistik öğretileri kavrayabilelim ve tıpkı güneşin sudaki yansımalarını görmeye alışkın kimseler gibi biz de gözlerimizi dosdoğru ışığa çevirebilelim (Basil, 2009, s. 15).

Basil gibi Kapadokya babalarından biri olan Nazianzuslu Gregory (330-390) ise, Grek ilmi ile paganizmin farklı şeyler olduğunu vurgulamaya çalışmış; böylesine önemli konuda yapılacak olan ihmalin, hakikatin bilgisine ulaşma yolundaki insanı gerçeğin izinden saptıracağını ifade etmiştir (Elm, 2003, s. 506).

Bir zaman için Konstantinopolis piskoposluğu yapan Chrysostom’a (ö. 407) göre ise, pagan yazarların eserlerine merak duyan gençler için kutsal yazılar bir panzehir işlevi görmektedir. İncil içerisindeki dersler ruhu sulayan kaynak gibidir. Chrysostom’a göre çocuklar zaten her yerde kötü örneklerle karşılaştıklarından manastır okulları onların eğitimleri için en iyi mekânlardır (Sandnes, 2009, s. 212). Bu sözleri söyleyen Chrysostom’un da, IV. yüzyılın diğer önemli isimleri gibi Atina’da bulunup çalışmalar yaptığını ve Grek literatürünü iyi bir şekilde bildiğini Kilise tarihçisi Socrates (1890, Book VII, Chap. XXVII) kaydetmiştir. Sozomen (1890, Book VIII, Chap. II, XI) de bu yönüyle Chrysostom’un etrafında kalabalıkların toplandığını söylemiştir. Dolayısıyla Kilise ve toplumun ahlaki yönden ıslahını

kendine amaç edinen Chrysostom'un, Greklerin kültürel mirasına değil pagan dinine karşı olduğunu ifade etmek gerekir (Constantelos, 1991, s. 119, 124). Chrysostom'un, Nazianzuslu Gregory, Basil ve Basil'in kardeşi Nyssalı Greogory (ö. 395) gibi Kapadokya babalarına nispetle, Grek kültürüne karşı daha ilgisiz olduğu aşikârsa da o, Hristiyanlar için Grek eğitim sistemini yasaklamamıştır (Saddington, 1965, s. 91). Zira Chrysostom daha gençliğinde pagan usta retorikçi Libanius'dan dersler almıştır (Socrates, 1890, Book VI, Chap. III).

Bunlardan başka, erken yüzyıllarda bilgi dünyasının sırlarını çözme peşinde olan ve Hristiyan düşünce yapısını etkilediği öne sürülen iki önemli akımdan biri Gnostisizm diğeri de Platonizm'dir. İkincisi, Platon'a ya da İslam dünyasındaki bilinen adıyla Eflatun (ö. M.Ö. 347)'a dayanır. Ancak bu akım Platon'un felsefesine yüzyıllar sonra yeniden ruh veren Plotinus (M.S. 205-270)'a nispetle Plotinusçuluk ya da Yeni Eflatunculuk olarak nitelenmiştir. 205 yılında Mısır'da doğan Plotinus'un hocası aynı zamanda Origen'in de hocası olan Ammonius Sakkas idi (Eusebius, 1904, Book VI. Chap. XIX). Onlar, Platon'un görüşleri ile doğunun mistik düşüncesini kaynaştırmaya çalışmışlar ve bu yönüyle Hristiyan mistisizmi üzerinde derin bir etki bırakmışlardır. Platon'un ideal hayat anlayışı ve meditasyona verdiği önem daha sonraki asketik literatür üzerinde iz bırakmıştır. Yeni Eflatuncular da ondan etkilenerek tefekkür hayatına ayrı bir önem vermişler, ruhun ancak tefekkür yoluyla dünyevi düşüncelerden arınıp kurtuluşa ereceğini düşünmüşlerdir. II. ve III. yüzyıllarda etkili olan diğeri bir gelenek de Gnostisizm'dir. Onların antik dünyanın farklı gizemleri ve felsefi sistemleriyle Hristiyanlık inancı arasında bir bağlantı kurmak istemeleri çağın Kilise anlayışına ters düşmüştür.

Gördüğümüz gibi pagan eğitimi konusunda daha hassas olan yazarlara göre, klasiklerin yerini artık Kutsal Kitap almalı ve bundan sonra o Hristiyan kültürünün en temel bilgi kaynağı olmalıdır (Young, 1997, s. 70). Modern dönemin bazı yazarları bu durumu literatür savaşlarının yaşandığı bir geçiş dönemi şeklinde tarif etmişlerdir (Young, 2008, s. 251; Baynes, 1974b, s. 14). Bu savaşın müdahillerinin sadece düşünürler olmadığını, Konstantin (ö. 337) ve Julian (ö. 363) gibi imparatorların birbirine zıt tavırlarına bakarak görmek mümkündür. Konstantin ölümünden hemen önce vaftiz olmasına rağmen, Kilise'yi himaye etmesinden ötürü olsa gerek "en Hristiyan imparator" olarak telakki edilse de; Julian paganizmi tekrardan canlandırmaya teşebbüs ettiği için "dönek" olarak yaftalanmıştır. Pagan eğitime duyarsız kalamayanların önemli gerekçelerinden biri, şüphesiz Hristiyan Kilisesi'nin yeni bir eğitim sistemi meydana çıkaramamış olması ve bu yüzden iyi bir eğitim almak isteyenlerin pagan eğitim merkezlerine ya da putperest bilginlere müracaat etme

zorunluluğunu hissetmeleridir. Roma İmparatorluğu'nun paganizmden Hristiyanlığa geçiş sürecinde yani 361-363 yılları arasında sadece on dokuz ay imparator olan Julian'ın, Hristiyanların bu okullarda eğitim almalarını yasaklamasının arka planında da bu husus yatmaktadır (Markus, 2008, s. 405; Cameron, 2007, s. 665). Bu açıdan bakıldığında İmparator Julian -ki Bizans tarihçisi Vasiliev (1952, s. 124)'e göre aynı zamanda tarihçi, düşünür, becerikli bir hiciv yazarı ve ahlak kuramcısıdır- Hristiyanların Greklerin özgürlükçü çalışmalarıyla silahlanmasının önüne geçmek istemiştir. Nitekim Kilise tarihçisi Sozomen (1890, Book V, Chap. XVIII) de imparatorun, Hristiyanların Greklerin ilmiyle donanıp çeşitli münazaralarda fayda sağladıkları gerekçesiyle bu kararı aldığını ifade etmiştir. Julian'ın teşebbüsünün, putperestliğin yeniden canlandırılması şeklinde basit bir değerlendirmeye anlamlandırılmasının mümkün olmadığını ileri süren araştırmacılar da vardır. Örneğin Wilken (2003, s. 185), imparatorun Hristiyanların öfkelerini üzerine çekmesinin en büyük sebebinin, onun Kudüs'teki Yahudi mabedini tekrardan inşa etme girişimi ile açıklamıştır. Watts (2006, s. 78) ise bu politikadan zararlı çıkanın Hristiyanlar değil, aksine kendilerine artık şüphe ile bakılan pagan hocalar olduğunu söyleyerek, Julian'ın maksadı ile hasıl olan sonucun tezat teşkil ettiğine vurgu yapmıştır. Adı geçen imparator hakkında en son yazarlardan biri olan Teitler (2017, s. 142) de, imparatorun olduğundan da kötü resmedilmesinin asıl sebebinin onun ölümünden sonra üretilmiş olan efsane türü şeylerin çokluğuna bağlamıştır. Bizans'ın erken yüzyıllarında imparatorların müdahalesinin söz konusu olduğu bir olay daha yaşanmıştır. Bu sefer Julian'ın takındığı tutumun aksine, İmparator Justinianus 529 yılında Atina Akademisi'ni kapatmıştır. Her şeye rağmen, Grek'in edebi ya da ilmi mirasına yönetim tabakasından birkaç imparator haricinde menfi bir tutumun takınılmadığı görülür. Buna karşın Mendelovici (1990, s. 47), Hristiyanlık öncesinden kalan ve daha somut bir özellik arz eden putperest dönemin abidevi eserlerine karşı devletin ve Kilise'nin tutumunun oldukça şedit olduğu kanısına varmıştır.

Anlaşılan o ki bu konuda daha az hassasiyet gösteren yazarlar, gramer ve hitabet öğretiminde geleneksel metodun ve ona ait literatürün işlenmesinin devamından yana olmuşlardır. Morgan (2000, s. 46)'a göre nihayetinde bu savaşın kazananı kaynaştırma çabası uğruna mücadele edenler olmuş; kısa süre sonra Julian'ın ölümüyle paganizme öldürücü darbe vurulmuş olmasına rağmen (Baynes, 1974a, s. 271), imparatorluğun yıkılışına değin pagan eğitimi bazı tarafları kırılarak Bizans eğitiminin bir parçası olarak kalmaya devam etmiştir (Marrou, 1956, s. 340; Browning, 1992, s. 274). Dawson (1997, s. 60)'a göre bu etki daha uzun soluklu olmuştur. Ona göre, Avrupa iki bin yıldır aynı tarz okullar ve eğiticiler tarafından

eğitilmektedir. Baynes'e göre ise Kilise dahi kendi inancını formüle etmeye çalışırken geçmişin bu mevcut hazinesinden istifade etme yoluna gitmiştir (Baynes, 1974b, s. 17). Kimi araştırmacılarca Antik Çağ'ın klasik eğitimi bu yönüyle iki dünya arasında bir köprü vazifesi görmüştür (Brown, 1976, s. 29).

Pachomius ve Basil'in Manastırlarında Dua-İbadet ve Eğitim

Geç Antik Çağ'ın bir icadı olan Hristiyan manastırcılığı, eski Akdeniz dünyasının son büyük sosyal tecrübesi olarak telakki edilmiştir. Caner'in deyiimiyle Bizans dünyasında manastırlar, Antik Çağ'da Greklerin felsefe ve din okullarının ideal insan yetiştirmek için oynadığı rolün benzerini yerine getirmiştir. Fakat burada manastır hareketinin en ayırıcı özelliği, vatani göklerde olup da yeryüzünde dolaşan bireylere ev sahipliği yapmış olmasıdır (Caner, 2009, s. 588).

Hristiyanlığın erken yüzyıllarına egemen olan asketik ideal zamanla kurumsallaşmış; bu uğurda en büyük katkıyı Mısır'da Pachomius, Anadolu'da ise Basil yapmıştır. Bu yönüyle onlar sadece Doğu Hristiyanlığı için değil, aynı zamanda Batı Hristiyanlığı için de çok önemli şahıslar olarak kabul edilmektedir. Aşağıda büyük ölçüde Pachomius'un ve Basil'in manastırlar için koyduğu kurallara temas edilecek olsa da, ilk kısımda zikri geçen ister Grek düşüncesine muhalif isterse taraftar birçok Hristiyan düşünürün, manastır hayatını ideal bir yaşam tarzı olarak gördüklerini ifade etmek gerekir.

Genel olarak IV. yüzyıla kadar olan keşişlerin medeniyetsiz, vahşi ve az eğitilmiş köylüler olduklarına yönelik bir algı vardır (Brown, 1992, s. 71; Frazee, 1982, 263; Vööbus, 1958, s. 154). Çölde öylesine zor şartlar altında yaşamaları, kötü ruhlar ve onların entrika düzenleriyle mücadele ettiklerine olan inanç, çoğu insanı bu görüşe itmiştir. "Dönek" olarak yaftalanan İmparator Julian'ın Hristiyanlıktan yüz çevirdiği zamanlarda, ilk münzevi olarak kabul edilen Aziz Antony'nin İskenderiyeli Athanasius tarafından yazılan yaşamöyküsünün elden ele dolaşması (Brown, 2007, s. 601), bu geçiş döneminde yaşananların bir hülasesi olduğu gibi, belirmeye başlayan yeni popüler kültürün de ilk adımlarını teşkil etmiştir. Kirschner bu dönüşümü şöyle açıklamıştır:

Filozof itibarını yönetici sınıfın geleneksel kültürüne borçlu iken, Hristiyan münzevi ise kültürün olmadığı yerde yani çölde (Mısır) ortaya çıktı. Filozof kendini toplum içinde kanıtlanma sevdasına yenik düşmüş iken, Hristiyan münzevi ise toplumun kendisini reddetti. Filozofun azla yetinme tutkusu Hristiyan münzevide daha sert karşılık bularak kendini cezalandırmaya dönüştü. Filozof kötü ruhlar hakkında bilgi sahibi iken, münzevi en amansız savaşını onlara karşı verdi (Kirschner, 1984, s. 109).

Kirschner'in modern zamanda keşiş ve filozof arasında kurduğu ilişki, esasında manastırcılığın doğuşuyla birlikte ortaya çıkan bir meseledir. Zira bazı yazarlar, Mısır'da neşet eden Hristiyan manastırcılığına Hristiyanlık ve Helenistik geleneğin etkide bulunduğunu söylemişlerdir. Stewart (2010, s. 321)'a göre Hristiyanlıktaki perhiz, ibadet zamanları ve biçimi, karşı cinsten kaçınma, musallat olan kötü ruhlarla mücadele etme yöntemi ile Greklerin felsefe okullarında deneyim edilen tefekkür, farklı kılık-kıyafet tercihi, felsefe ile meşguliyet ve eğitimle alakalı bazı yöntemler arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır. Ona göre, kültürün teneffüs edilen hava gibi aynı zamanda her yerde olması ve ondan kaçınmanın imkânsızlığı, Hristiyan manastırcılığına sadece Hristiyanlığın bir ürünü nazarı ile bakılmaması gerektiğinin en önemli delilidir (Stewart, 2006, s. 1).

Rubenson da, kaynakların iyi tahlil edilmemesinin ve önyargılı davranılmasının bir sonucu olarak ilk dönem keşişlerinin eğitimsiz oldukları yönünde yanlış bir algının ortaya çıktığını söyler (Rubenson, 1995, s. 39-40). Aslına bakılırsa, ilk dönem keşişlerinin eğitimsiz olduklarını düşünmemize çoğu zaman sebebiyet verenler, onların yaşamöykülerini kaleme alanlar ve yazdıkları eserlerde onlara atıfta bulunanlar olmuşlardır. Örneğin "Hristiyan manastırcılığının babası" olarak kabul edilen Mısırlı Antony'nin hayatını yazan İskenderiyeli Athanasius, onun çeşitli pratiklerle kendi bedenine verdiği eğitimi vurgulamak için bilinçli olarak bu konudan uzak durmuştur. Daha doğrusu Athanasius yaşamöyküsündeki eğitim temasını, Antony'nin bedensel tutkularını kontrol altına almak için verdiği uğraşlar üzerine bina etmiştir (Brakke, 1995, s. 144, 154; Rousseau, 2000; Urbano, 2008). Zira Antony'nin bir talebesine söylediği sözün Athanasius tarafından aktarılması, aynı amaca hizmet etmek için yaşamöyküsünde bilinçli olarak işlenmiş gibi görünmektedir. Burada Antony talebesine, Greklerin yazıyı öğrenmek maksadıyla yurtlarını terk edip denizi geçtiklerini, ancak kendileri zaten Tanrı'nın Krallığı altında yaşadıkları için böyle bir meziyetin peşinden koşmaya gerek olmadığını söylemiştir (Athanasius, 1892, Life 20, s. 201). Ancak günümüze ulaşan Antony'e ait Kıpti dilinde yazılmış olan mektuplar, onun en azından Grek dili ve düşüncesi hakkında bilgi sahibi olduğunu ortaya koymaktadır (Rubenson, 1995; Stewart, 2006, s. 7).

Erken dönem keşişleri arasında Felsefe konusunda en eğitimlisi ve aynı zamanda bir yazar olan Evagrius (ö. 399) ise, Antony ile bir bilge arasında geçen bir diyalogu anımsatmakla, esasında eskinin filozofu ile yeni filozof (keşiş) arasındaki ayrımın altını çizmiştir. Buna göre, hikmet sahibi adam kitaplardan yoksun olan Antony'nin tahammül gücü karşısında şaşırıp kalırken, Antony ona şu cevabı vermiştir: "*Filozof, Tanrı'nın sözlerini okumak istediğimde, benim kitabım Varoluştur*" (Evagrius, 2006, s. 112). Antony'nin verdiği ve Evagrius'un

aktardığı bu cevap bir tarafa, bizzat Evagrius da yazılarıyla tefekkür ve dindarlığa verdiği önemi ortaya koymuştur. Zira o bu hususta şöyle demiştir: “Eğer bir teolog isen, doğru bir şekilde dua edeceksin; eğer doğru bir şekilde dua ediyorsan, bir teolog olacaksın” (Evagrius, 2006, s. 199). Hem Antony’nin verdiği cevaptan hem de manastır düşüncesinin IV. yüzyıldaki teorisyenlerinden biri olan Evagrius’un tespitinden anladığımız kadarıyla, ortaya çıkan yeni ve dini bir özellik arz eden popüler kültürde en büyük erdem zahidane yaşayış ve takvadır.

Mısır’da ilk dönem keşişlerinin eğitim düzeylerinin sınırlı olup olmadığı tartışması bir tarafa, onların zahidane yaşayışlarına şahit olmak isteyen birçok entelektüelin oraya akın ettiğine şahit olunmaktadır. Mısır’da bir süre kalan Jerome, Pachomius’un kurallarını 404 yılında Latince’ye çevirerek evvela Gaul’da (İtalya) sonra da tüm Batı’da topluluksal manastırcılığın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Evagrius, Cassian (ö. 435), Palladius (ö. 430 ?) gibi ileride önemli eserlere imza atacak olan isimler de keşişlerin bu ilk vatanına ziyarette bulunmayı ihmal etmemişlerdir. Jerome gibi Rufinus (ö. 410) da Basil’in kurallarını Latince’ye çevirerek, Batı’da kısa süre sonra Benedikt’in kuracağı düzen için ilham kaynağı teşkil etmiştir.

292 (ya da 285) yılında yukarı Thebaid’de pagan bir ailede doğan Pachomius, 20 yaşına geldiğinde Konstantin’in ordusuna katılmış; çok geçmeden Hristiyan olmuş ve Denderah (Nil’in doğu tarafı)’a yakın bir yerde ilk vizyonunu görmüştür. Kilise tarihçisi Sozomen ve IV. yüzyılın sonları ile V. yüzyılın başlarında Mısır’ı ziyaret eden *Lausiack History*’nin Galatya doğumlu yazarı Palladius, Pachomius’u böyle bir yaşantıya sevkeden görümden bahsetmişlerdir. Pachomius bir gün hücrelerinde felsefe ile meşgul olurken Tanrı’nın bir meleği yanına gelerek, ona bir manastır inşa etmesini ve oraya birçok keşişin geleceğini söylemiş; ardından manastırda uyulacak olan kuralları bir tablet halinde sunmuştur. Melek ayrıca keşişleri derecelerine göre 24 kısma ayırmasını ve onların her birine Grek alfabesinden (Alaf to Taw) harfler vermesini istemiştir (Palladius, 1904, Chap. XXXIII; Sozomen, 1890, Book III, Chap. XIV). Görümün etkisiyle midir bilinmez ama kısa süre sonra Pachomius’un öncülüğünde farklı şehirlerde manastırlar inşa edilmiş, Tabenna adasında Pachomius’un yaşadığı manastırda ise 1400 keşiş bu sıkı hayatı onunla birlikte tecrübe etmiştir (Sozomen, 1890, Book III, Chap. XIV; Palladius, 1918, Chap. XXXII). Keşişlerin kimisi oluşturulan iş bölümlerine göre bahçede, tarlada, demirhanede veyahut marangozhanede çalışırken, kimisi de sepet örüyor, halat, ayakkabı yapıyor ya da tabakhanede çalışıyordu. Her iş bölümünün daireleri de farklıydı. Bundan başka yazı sanatına ilgi duyan keşişler için ayrı daireler bulunmaktaydı. Mango (2008, s. 121), Pachomius’un bir dönem ordu içerisinde yer

almasından ötürü onun kurduğu bu nizamı “*evlere bölünen surlu bir karargâh*” olarak tarif etmiştir.

Günümüz dünyasında hem ülkemizde hem de Avrupa’da genellikle yedi yaş normal eğitim için başlangıç olarak kabul edilmesine karşın, Orta Çağ’da bu yaşta bir çocuğun manastıra girişine izin verilmezdi. On yaşından küçüklerin manastır disiplinine uyum sağlamayacağı için bu kurumlara girişi sakıncalı görülmüştür. Yine de istisnai durumların olduğu bilinmektedir. Pachomius, manastırlar içine çocukların girmesine izin vererek aslında manastır okullarının da ilk örneğini teşkil etmiştir.

Manastır okullarının başlıca amacı, geleceğin keşişlerini ve bilim adamlarını yetiştirmek olmuştur. Geç Antik Çağ’daki manastır eğitiminin entelektüel bir eğitimden ziyade dini tarafının daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Zira eğitim sistemi içerisinde Mezmurların, kutsal yazıların ve ilahilerin öğretilmesine ağırlık verilmiştir. Hatta manastıra kabul aşamasında adaydan Mezmurların veya Mektupların bir kısmını okuması istenirdi. Keşiş adayı okur-yazar değilse, yanına tayin edilen öğretmen eşliğinde bu sorun çözüme kavuşturulurdu. Dolayısıyla okur-yazar olmayan aday manastıra kabul edilse de, keşiş çoğu zaman eski hâli üzere manastırda kalmaya devam etmezdi (Charanis, 1971, s. 80).

Manastır okullarının kuruluş gayeleri geleceğin keşiş adaylarını yetiştirmek olsa da, Basil’in kurallarına baktığımızda, laik insanların çocuklarının da ebeveynlerinin izni dahilinde bu okullara girişine müsaade edilmiştir. Basil, Caesarea piskoposu olduğunda kurduğu yatılı okula çeşitli yaşlarda erkek ve kız çocuklarını kabul etmiştir. Çocuklar arasından daha küçük olanlarını ayrı bir eğitime tabi tutmuştur. Çocuklar, verilen eğitimin sonunda manastır hayatına adım atma ya da atmama kararlarını vermişlerdir (Kalogeras, 2000, s. 145-149). Ancak 451 yılında gerçekleşen Kalkedon Konsili’nde, laik çocukların manastır dersliklerinde eğitim almalarını yasaklayan bir karar alınmıştır (Marrou, 1956, s. 332-333; Buckler, 1961, s. 215). Tamamıyla okur-yazar olmama hâli monastik düşüncenin hoş karşılamadığı bir durumdur. Bununla birlikte ileri düzey bir eğitim de, hakikatin bilgisine erişme noktasında sebep olabileceği zararlardan ötürü olsa gerek tasvip edilmemiştir.

Öğretmenlerin ise tevazu sahibi olmaları beklenir ve eğitime ayrılan sınıfların haricinde sahip oldukları bilgileri açığa vurmamaları gerekirdi. Dahası öğretmenler bu hususu öğrencilerine de aşılmalıydılar. Öğrenciler hem ders öncesinde hem de ders sonrasında bir saygı ifadesi olarak öğretmenlerinin önlerinde eğilmeliydiler. Manastırlardaki eğitmenlere, bu işi profesyonelce icra eden bir hocaya verildiği gibi ödeme yapılmazdı. Çeşitli sebepler ile manastır topluluğu içerisine giren varlık sahibi kimseler bağış olarak manastırlara maddi

anlamda katkıda bulunmuşlardır. Orta Çağ'da Kilise okullarına giriş için bu tür bağışlar yapmak âdet hâline gelmiştir (Kalogeras, 2000, s. 146-148).

Bugün de olduğu gibi, yüzyıllar öncesinde Hristiyan manastırcılığının kuruluş zamanlarında şüphesiz en önemli ibadetlerden biri İsa'nın "Son Akşam Yemeği"nin hatırasını yaşatmak anlamına gelen Komünyon ibadeti idi. Komünyon ibadeti için Pachomius'un koyduğu ve daha sonraki manastırların uyguladığı önemli kurallar vardır (Bkz. Ehrman ve Jacobs, 2004, s. 291-299; Tural, 2011, s. 116-119). Keşiş, kardeşleri Komünyon'a çağırın sesi duyar duymaz hücrelerinden ayrılmalı ve oraya varıncaya kadar içinden Kutsal Kitap'tan bir şeyler okumalıdır. Kardeşler Komünyon odasına giderlerken, örgü için hazırlanmış olan suya batırılmış otları ezmemelidirler. Bu noktada manastırın sessizliğine en az zarar verilmelidir. Yine Komünyon odasında kimse aylakça gezinmemelidir. Kardeşleri Komünyon'a çağırın zil sesinden sonra geç gelen biri olursa, başrahibin azarlamasının ardından kuşağını çözüp oradan ayrılmalı ve yemekhanede ayakta durmalıdır. Kardeşler Komünyon'da dua ederlerken hiç kimse başrahibin izni olmaksızın, doğal ihtiyaçlar için dahi olsa oradan ayrılmamalıdır. Pazar günü yapılan Komünyon'da eksik insan olmamalı ve Mezmurları okuyana cevap verilmemelidir. Keşişlerin daha az sayıda bulunduğu evlerde, haftalık yapılan ibadet için aynı evden olanlar katılmalı, eğer daha çok kişi gerekli ise ev reisi tarafından aynı kabileden olan diğer kardeşler haftalık ibadet için çağrılmalıdır. Zaten ev reisinin çağıracağı kabileden kişiler, üçlü veya dörtlü gruplar halinde aynı ırkın insanları olarak ayrılmışlardır. Komünyon'da ev reisi ve belli bir saygınlığı olan büyüklerden başkası Mezmurları okumaya izinli değildir. Büyüklerden biri Mezmurları tilavet ederken, her kim takip ettiği sırayı kaybederse hemen pişmanlığını belirtmelidir. Başrahibin izni olmaksızın hiçbir kardeş Komünyon'u terk edemez. Komünyon'dan ayrılırken herkes ister yemekhaneye ister hücrelerine dönsünler, Kutsal Kitap'tan ezbere bir şeyler okumalı ve bu okuma sırasında kimse yüzünü gizlememelidir (gördüğümüz gibi normal zamanlarda yüzlerinde bir örtü var). Kardeşler Komünyon'a veya manastır yemekhanesine giderlerken kitaplarını açık bırakmamalıdır. Kasabadan ya da dışarıdan hiç kimse Komünyon'a ayakkabıları ve mantosu ile giremez. Manastırda yaşayan münzevilerden hiç kimse Komünyon'a, Mezmurları okumaya veya duaya gitmemek için bahane uydurmamalıdır (Pachomius, Rules, 3-5, 9, 11, 15-18, 28, 100, 102, 141). Gördüğümüz gibi Komünyon ibadeti Pachomius manastırlarında çok önemli bir yere sahiptir.

Kilise tarihçisi Sozomen (1890, Book III, Chap. XIV) de Mısır manastırlarında günde on iki ibadetin yapıldığını ve bunların genelde akşam saatlerinde olduğunu ifade ederek, dokuzuncu

saatte yapılan ibadette üç kere dua edildiğini, ayrıca başrahip ekmeği bölüştürdükten sonra ve her dua öncesinde bir Mezmurun okunduğunu söylemektedir.

İbadet olarak değerlendirebileceğimiz Pachomius'un diğer kuraları ise şöyledir: Birisi Kutsal Kitap'tan bir şeyler okuyacak olursa, el şaklatarak dua için diğerlerini çağırmalı; bu çağrıya herkes kulak vermeli ve kalkarken de hep birlikte kalkılmalıdır. Kimse başkasının ibadeti ya da yaptığı iş ile ilgili olamamalı, daha ziyade kendi işi ile en iyi şekilde ilgilenmelidir (Mısır'da Pachomius'un koyduğu bu kuralın aksine, Anadolu'da Basil'in en çok önemseydiği nokta kardeşlerin birbirlerini gözlemlemeleridir). Her kim dua ya da Mezmurlar okunurken güler veya konuşursa o, manastır başrahibinin azarlamasından evvel kuşağını çözmeli ve başını öne eğerek ayrılmalıdır. Geceleyin bedeniradesizliğine daha çok teslim olunur; bu yüzden üçüncü duadan sonra kim gelirse cezalandırılmalıdır. Bir evin haftalık ibadeti esnasında kimse ayakta durmamalı ve Kutsal Kitap'tan bir şeyler okunurken herkes nereye atıfta bulunduğunu hafızasında tekrarlamalıdır. Sabahları bireysel evlerde yapılan dualar bitince, kardeşler hemen hücrelerine dönmemeli, kendi aralarında öğretmenlerinden (ev reisleri) duyduklarını tartışmalı ve ondan sonra kendi köşelerine çekilmelidirler. Ev reisleri tarafından münzevilere haftada üç kez ders verilmeli ve onlar bunları dinlerken yerlerini değiştirmemelilerdir. Ev reisi ya da başrahip tarafından verilen ders esnasında otururken uyuyakalan kardeş olursa, o hemen uyandırılmalı ve tekrar emir verilene kadar ayakta durmalıdır. Toplanma için başrahibin emri duyulunca kimse arkada kalmamalı ve ders sonlanmadan tütsü yakılmamalıdır. Kardeşler okumak için herhangi bir kitabı kameriyeden alabilirler ancak hafta sonunda onu getirip diğerlerinin de faydalanması için yerine koymalıdır. Akşamleyin altı duadan birine geç gelen, ezberden okumayan, gülen veya konuşanlar hemen evlerine dönmeli; bu altı dua boyunca evde bu günahın pişmanlığını çekmelidirler. Kardeşler evlerinde iken konuşmamalıdır ve ev reislerinin konuşmalarını dinlerken tefekkür etmelidirler. Kardeşler ev reisinden ders dinlerken, reisin izni olmaksızın örgü yapamaz ve su içemezler. Onlar özellikle reislerinden ders aldıktan sonra perhiz günlerinde birbirleriyle kesinlikle sohbet etmemelidirler. Manastırda okumayı bilmeyen ve Kutsal Kitap'tan bir şeyler ezberlememiş kimse bulunmamalıdır. En azından Yeni Ahit'i ve Mezmurlar kitabını ezbere okumalıdır. Manastır sakini, dua ve Mezmurları okumanın zamanlarını manastırda, seyahatte, tarlada, teknede veyahut herhangi bir hizmette olsa dahi ihmal etmemelidir (Pachomius, Rules, 6-8, 10, 13, 19-22, 25, 121-123, 138, 140, 142).

Pachomius'un durumunda olduğu gibi, Basil'in doğumundan itibaren aldığı eğitimin onun karakterini ve hayata bakışını önemli ölçüde şekillendirmiş olduğu görünmektedir (Sterk,

2004, s. 37). Aziz Basil yaklaşık olarak 329-330 yılında Caesarea'da doğdu. Basil, babası vasıtasıyla evde iyi bir eğitim aldıktan sonra Konstantinopolis'e gitti. Orada çökmekte olan paganizmin son temsilcilerinden biri sayılan Libanius ile karşılaştı. Ardından Atina şehrine giden (351) Basil, orada daha önce tanıştığı Kapadokya'nın en büyük Kilise babalarından sayılan Nazianzuslu Gregory ile çalıştı. Daha sonra Basil asketik hayatın yaşandığı bölgeler olan Mısır'a seyahat etti. 358 yılında o tekrar Caesarea'da idi (Clarke, 1913, s. 20-25). Yaptığı seyahatler sonucunda büyük bir deneyim kazanan Basil'in Armenia'da Sebaste piskoposu olan Eustathius (Sozomen, 1890, Book III, Chap. XIV; Socrates, 1890, Book II, Chap. XXXXIII)'a yazdığı şu mektup onun izlenimlerini en iyi şekilde ortaya koyar:

Neredeyse tüm gençliğimi bilge olmak için budala bir şekilde beyhude işlere harcamışım. Nihayetinde derin bir uykudan hızla şahlanan bir adam gibi uyandım ve gözlerimi Kutsal Kitab'ın muhteşem ışığına çevirerek, bu dünyanın ahlaksızlığını anladım.... Herşeyden evvel ifsat etmiş toplumun içinde kendi yolumu düzenlemeye koyuldum. Kutsal Kitabı okudum ve mükemmel olmak için en iyi şeyin kişinin tüm mallarını satarak, onu bu dünyayı umursamayan kardeşleriyle paylaşması gerektiğini anladım. Hayatını bu şekilde geçiren kardeşler bulabilmem için dua ettim. İskenderiye'de, Mısır'da, Filistin'de, Suriye'de, Mezopotamya'da birçoklarını buldum. Onların tahammül güçlerine ve yaşantılarına hayran kaldım; ibadete bağlılıklarına, uykuya boyun eğmeyişlerine, açlık, susuzluk, soğuk, çıplaklık gibi durumlarda bedene² teslim olmayışlarına; sanki kendi bedenlerinde yaşamıyorlarmış gibi bu dünyanın geçici olduğu ve hakikate ulaşmak için Tanrı ile birleşme düşüncesiyle yaptıkları tüm hareketleri takdir ettim (Basil, 1895, s. 223; Kidd, 1923, No: 629).

Mektuptan anlaşılacağı üzere Aziz Basil yaptığı seyahat ile asketik deneyim konusunda büyük tecrübe kazanmıştır. Kilise tarihçisi Sozomen (1890, Book VI, Chap. XXXIV)'in ifade ettiği gibi, Kapadokya bölgesinin iklimi sert olmasından ötürü burası hermit (tek başına yaşayan münzevi) yaşamı için esasında pek de elverişli sayılmaz. Ancak bu durum, "Basil sadece doğa koşullarının zorlaması sebebiyle topluluksal bir inziva düşüncesinde karar kılmıştır" şeklinde anlaşılmalıdır. Basil topluluksal manastır hayatını daha faydalı görmüş ve kardeşlere birbirlerinin hatalarını söylemelerini buyurmuştur. Basil'in keşişlere hitaben yazdığı şu mektup onlardan istediği davranış şeklini göstermesi bakımından önemlidir:

...Havarilerin yaşamından sonra sizden istediğim şey müşterek bir hayat yaşamamızdır...En büyük isteğim sizin tek vücut olarak birleştiğinizi görmek ve şahitsiz bir hayat yaşama eğiliminizin olmadığını duymaktır. Birbirlerinizin gayretli çalışmalarını izlemeyi ve onlara tanıklık etmeyi kendinize görev bilin. Böyle yapmakla hem kendi adınıza hem de diğerlerinin ilerlemesine katkıda

² "Bedene aşırı bir alaka göstermek, sadece bedenin kendisine zarar vermekle kalmıyor, ruhun önünde de bir engel teşkil ediyor, o halde ruhu bedene tabi kılmak ve onun hizmetine vermek, düpedüz delilikten başka şey değildir" (Basil, 2009: s. 27).

bulduğunuz için ödüllendirileceksiniz. Bu şekilde davranırsanız hem söz hem de amelde bir başkası için bir katkınız olacak ve bu münasebetle 'nasihat' aranızdan kaybolmayacaktır (Basil, 1895, 295).

Mısır'da Pachomius manastırlarında olduğu gibi, ibadet ve eğitim Anadolu'da Basil'in kurduğu düzen için de önemlidir. Basil uzun kurallarından birinde şöyle der:

Dua ve Mezmurlar için, diğer başka görevlerde olduğu gibi her saat uygundur. Ellerimiz bazı işler ile meşgul iken Tanrı'ya bazen dilimizle dua etmeliyiz, olmazsa tıpkı yazıldığı gibi³ kalpten en azından Mezmurları, ilahileri ve ruhsal ezgileri geçirmeliyiz. Sabahleyin daha hiçbir işe başlamadan, ruh ve zihnin ilk istidadı Tanrı'ya yönelik olmalı ve dua edilmelidir. Üçüncü saatte kardeşler çeşitli işler için farklı yerlere dağılmış olsalar dahi bir araya gelerek toplu dua icra etmelidirler.

Basil'e göre kardeşler bir araya gelip toplanamayacak durumda iseler, yazıldığı gibi⁴, yine birkaç kişi bir araya gelmelidir. Dokuzuncu saatte Elçilerin İşlerinde⁵ işaret edildiği gibi birlikte dua edilmelidir. Geceleyin yazıldığı üzere⁶ tekrar dua edilmelidir. Bu taksime rağmen Basil, dua ve ibadet için önceden tayin edilen zamanların ve programların ruha zarar verdiğini, ibadet saatlerindeki değişikliklerin ise ruha tekrar bir tazelik getireceğini ifade etmiştir (Wagner, 1962, Long Rules 37).

Mısır'da Pachomius'un, Kapadokya bölgesinde ise Basil'in kuralları çerçevesinde büyük oranda nizama kavuşan asketik düşünce, Süryani doğuda ona şekil verecek olan isimleri de çok geçmeden bulmuştur. Dua-ibadet ve eğitim konusu yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi, Süryani doğuda kurulan manastırlar için de hayati öneme sahip olmuştur.

Süryani Doğu'da Eğitim Anlayışı

Grek ilminin Araplara ve bu vesile ile Batı'ya aktarılmasının yolunu açan Süryaniler, bu yönleriyle genellikle tarihçiler tarafından takdiri hak eden kimseler olarak tavsif edilmişlerdir. Onlar arasında Afrahat, Aziz Afrem, Kilise tarihçisi Efesli John ve Abu'l Farac (Bar-Hebraeus) belki de isimleri en çok bilinen Süryani yazarlardır. Şüphesiz mezkur isimler bugün de Süryanilerin gönlünde, ilk kısımda zikri geçen Katolik, Ortodoks dünyasının kilise babaları veya âlimleri kadar yer etmiştir. İlginç olan nokta onların da Süryani doğuda IV. ve V. yüzyıllarda (Abu'l Faraç haric) yaşamış olmalarıdır.

³ "Tam bir bilgelikle birbirinize öğretin, öğüt verin, mezmurlar, ilahiler, ruhsal ezgiler söyleyerek yüreklerinizde şükranla Tanrı'ya nameler yükseltin" (Koloselilere, 3, 16).

⁴ "Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, bende orada, aralarındayım" (Matta, 18, 20).

⁵ "Petrus'la Yuhanna, saat üçte, dua vaktinde tapınağa çıkıyorlardı" (Resullerin İşleri, 3, 1).

⁶ "Gece yarısına doğru Pavlus'la Silas dua ediyor, Tanrı'yı ilahilerle yüceltiyorlardı" (Resullerin İşleri, 16, 25).

“Pers hâkimi” lakaplı Afrahat, III. yüzyılın sonunda Pers topraklarında putperest bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Onun Musul’a yakın Mor Matay (Matthew) manastırında piskoposluk yaptığı bildirilir (Wright, 1894, s. 33; Burkitt, 1899, s. 28). Ancak I. Barşavm⁷, Afrahat’ın Mor Matay Manastırı’nda piskoposluk yapma ihtimalinin -manastırın daha o dönemde inşa edilmemiş olduğu gerekçesiyle- bulunmadığını ifade eder. Süryani doğuda Kilise içinde oluşan yapıda Kız Kardeşler ve (B’nath Q’yama) Erkek Kardeşler (B’nai Q’yama) ayrı olarak yaşıyorlardı. Onlar hem manevi açıdan eğitilmek hem de Kilise’nin çeşitli hizmetlerinde kullanılmak üzere daha çocukluk çağlarında ailelerinin izinleri alınarak toplanıyorlardı (Vööbus, 1958, s. 208). Süryani doğuda inşa edilen Kilise ve manastırlar işte bu temel yani onların varlıkları üzerine bina edilmişti (Vööbus, 1961, s. 25). Afrahat (1898, s. 362-375) da bu önemli konuyu eserlerinde işlemiştir.

IV. yüzyılın ilk yarısında Nusaybin’de doğan Afrem, ileriki tarihlerde bu şehirde kurulacak olan akademide çalıştıktan sonra Urfa’ya göçmüştür. Afrahat gibi Afrem de ilahileri, vaazları, duaları ve şiirleri ile münzevilik ruhunu Süryani doğuda canlı tutmuştur. Hem dönemin kaynakları hem de günümüzün aydınları Afrem için övgü dolu sözler söylemişlerdir. Birçok eser verdiği bilinen Afrem (Bkz. Tanoğlu, 2006), Palladius (1918, Chap. XXXX)’a göre hayranlık duyulacak birisidir. Jerome, “*Urfa Kilisesi’nin diyakonu olan Afrem, Süryanca bir çok eser yazdı. O kadar ünlü oldu ki, bazı kiliselerde onun eserleri kutsal yazılardan sonra okunur hâle geldi. Onun sadece Kutsal Ruh üzerine yazdığı yazının Grekçe bir çevirisini okumama rağmen, bu adamın üstün kabiliyetini takdir ettim*” (Butler, 1956, s. 574) sözleriyle onu daha makul çerçevede değerlendirirken; Kilise tarihçisi Sozomen (1890, Book III, Chap. XVI), gerçeğin sınırlarını epey zorlayarak onun 300 milyon dizesi bulunduğunu söylemiştir. Modern zamanın bir ismi olan Adday Şer (2006, s. 37) ise Afrem hakkında şöyle demiştir: “*Dini, metafizik ve felsefi hiçbir bilim yoktur ki, Afrem’in o konuda adını tüm dünyaya duyuracak bir eseri olmasın.*” Afrem’in bir özelliği de, birlik kızlarından (B’nat Q’yama) koro oluşturmuş olmasıdır.

Erken Süryani doğuda önemli diğer bir isim de Rabbula’dır. Rabbula’nın 412 yılında Urfa’ya piskopos olarak atanması sadece Urfa için değil, tüm doğu Süryanileri için büyük bir önem taşımaktadır. Rabbula da Urfa piskoposu olduktan sonra, hem Ruhbanlar hem de yukarıda adı geçen Ahdin Oğulları (B’nai Q’yama) ve Kızları (B’nath Q’yama) için bazı yazılar kaleme almıştır. Onun gerek ruhbanlara gerekse Birlik Oğullarına ve Kızlarına nasihatleri (Hayes, 2005, s. 198-218; Burkitt, 1904, s. 143-149; Rabbula, 1907, s. 152-162), V. yüzyılda Süryani

⁷ 1887-1957 yılları arasında Antakya ve tüm Doğu’nun Süryani Ortodoks Kilisesi Patriği. (İgnatius Efrem I. Barşavm, 2005: s. 214).

doğuda inziva hayatına verilen nizamı anlayabilmek için bizlere ışık tutmaktadır. Anlaşıldığı üzere, ilk olarak Afrahat'ın yazılarında göndermede bulunduğu bu topluluk, Urfa piskoposu Rabbula (412-435) ile birlikte daha düzenli bir asketik hayat yaşamaya başlamıştır. Mezopotamya'da ve Süryani doğuda yaşanan asketizmin ilk örnekleri Mısır'a göre oldukça sert bir karaktere sahip olmuş; keşişler çoğu zaman çıplak ayaklı, aşâğılık ve pis bir görünüme sahip olup kendi vücutlarına zarar vermişlerdir. Bu yönleriyle onlar eski Hint keşişlerini andırmışlardır (Vööbus, 1951, s. 33, 36). Ancak sırasıyla Afrahat, Afrem ve Rabbula'nın yazılarında işledikleri Kız Kardeşler ve (B'nath Q'yama) Erkek Kardeşler (B'nai Q'yama), asketizmi uçlarda yaşayan Süryani keşişlerine göre ziyadesiyle ılımlı bir görünüm arz etmişlerdir.

Sonuç

Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nca başlangıçta bir tehdit olarak görülmesi ve bunun sonucu olarak yapılan takibatlar zamanında yeni dinin inananları ister istemez asketik bir ruh ile hareket etmişlerdir. Bu zor zamanlarda ve sonrasında yaşayan birçok Hristiyan âlim doğal olarak bu ruhu canlı tutmaya çalışmıştır. Ancak koğuşturmaları zamanla atlatan Hristiyanlar antik miras ile bağlantılarını bir türlü koparamamışlardır.

Hristiyanlık IV. yüzyıldan itibaren imparatorluğun yeni dini olmasına rağmen, Kilise, öncesinde var olan eğitim anlayışına alternatif olarak yeni bir sistem meydana getirememiştir. Dahası Kilise tarafından sonraki yüzyıllarda kutsanacak ve takdir edilecek olan birçok düşünür hayatlarının belli dönemlerinde pagan ilmine ve edebiyatına ilgisiz kalamamışlardır. Bu durum kaçınılmaz olarak pagan ilmine karşı en menfi tutumu benimseyen Kilise babalarının dahi eskinin silahıyla kuşanmaları sonucunu doğurmuş, onlar yeterince anlaşılabilirlik gayesiyle en azından retorikin gücünden her zaman istifade etmişlerdir. Bugün hem Ortodoks hem de Katolik dünyasınca takdir edilen Kapadokyalı Basil, nihayet "olmayacak duaya âmin demek"ten en yüksek sesi çıkararak vazgeçmiş ve kendi durumlarını *arıların çiçekleri ziyaretlerine benzetmiştir: "Onlar kokuyu ve rengi severler ve balı toplarlar, ancak yalnızca işlerine yarayacak olanını götürürler."*

Geç Antik Çağ'a hâkim olan asketik ruhun etkisiyle şekillenen erken Hristiyan literatürüne, safları sıkı tutmak ya da aziz hatıraya sırt dönmek adına genellikle saygıda kusur edilmediği görülür. İlk Hristiyan münzeviler bir anlamda yeni dinin ilk filozoflarıdır. Zira Pachomius'un hücrelerinde içine daldığı tefekkür durumunu, ondan bahsedenler felsefe ile meşguliyeti şeklinde açıklamışlardır. Ancak Pachomius'un yaşlılık çağında başarısız bir

Grekçe öğrenme girişimi dışında, pagan edebiyatının ne derece onun gönlünde yer edindiği ile ilgili elimizde yeterince bilgi ne yazık ki bulunmamaktadır. Basil ise önce Atina'yı ziyaret etmiş, sonrasında asketik ruhla beslenmek için Mısır'a gitmiştir.

Erken Bizans'ta gizliden gizliye devam eden bu kavgaya –Urbano (2008, s. 880)'nun deyimiyle “kültürel rekabete”- zaman zaman imparatorlar da müdahil olmuş, ancak bu durum hiçbir zaman İkonoklast dönemde olduğu kadar şiddet içermemiştir. İkinci olayda dini, siyasi vb. birçok etkenin tetiklemesiyle kavga daha ziyade somut şeyler üzerinden yapılmış; IV. ve V. yüzyıllarda entellektüeller arasında yapılan atışmalar ise her şeye rağmen daha seviyeli bir özellik arz etmiştir.

Mısır'da, Kapadokya'da ve Süryani doğuda kurulmuş olan erken Hristiyan manastırlarında takip edilen eğitim sisteminin genel itibari ile birbirine benzediğine şahit olunmaktadır. Esasında bu kurumlarda dua-ibadet ve eğitimin aynı anda icra edildiğini tahmin etmek zor değildir. Onlar arasında belki de en önemlisi olan Komünyon'dur. Komünyon için yapılan çağrıdan, bitiminde keşişlerin dağılmasına değin geçen her an aslında manastırda icra edilen eğitimin önemli bir parçasıdır. Zira çağrıya icabet eden keşiş aynı zamanda itaat ve sebatında gevşeklik göstermemiş sayılır. Kendi bedenini eğitmeyi amaç edinen ve tek başına yaşayan münzeviden farklı olarak manastırda ikamet eden keşişin, Rab tarafından izlendiğinin bilincinde olması bir tarafa, örnekliği de elzemdir. Bir bakıma adım adım detaylandırılan kurallar, eğitimin her ana yansıdığına işaret ettiği gibi; aslında keşişe bir tanesini çiğnediğinde bile ne ile karşılaşacağını söylemekten çok, her an uyanık olmanın önemini belletmeyi amaçlar. Diğer bir ifadeyle Pachomius, Basil, Rabbula vb. kural koyucular, yaptıkları icraatlar ile hem asketik düşünceye şekil vermeye çabalamışlar, hem de keşişleri hizaya getirmeyi kendilerine amaç edinmişlerdir. Sonuç olarak, erken yüzyıllarda asketik düşüncenin bu şekilde kurallara bağlanmasıyla, Kilise'den sonra Hristiyanlığın günümüzde hâlâ varlığını devam ettiren ikinci önemli kurumunun da temelleri atılmıştır.

Kaynakça

- Afrahath, (1898). Demonstrations (6), *Nicene and post-nicene fathers of the christian church*, Vol. XIII, (ed. Philip Schaff-Henry Wace), New York: The Christian Literature Company.
- Athanasius, (1892). Life of Antony, *nicene and post-nicene fathers of the christian church*, Vol. IV, (ed. Philip Schaff-Henry Wace), New York: The Christian Literature Company.
- Augustine, (1961). *Confessions*. New York: Penguin Books.

Tural, M.

- Augustine, (1930). *Letters (XXXIV, XCI)*, (trans. J. H. Baxter), New York: G. P. Putnam's Son.
- Aytaç, K. (2012). *Avrupa eğitim tarihi: Antik Çağ'dan 19. yüzyılın sonlarına kadar*. Phoenix Yayınevi.
- Barnes, T. D. (1985), *Tertullian: A Historical and literary study*. Oxford University Press.
- Basil, Aziz Basileios. (2009). Genç Erkeklerle, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine, (çev. Özden Arıkan), *Cogito-Bizans*. Yapı Kredi Yayınları, 13-35.
- Basil, (1895). *Letters and Select Works, nicene and post-nicene fathers of the christian church*, Vol. VIII, (ed. Philip Schaff-Henry Wace). New York: The Christian Literature Company.
- Baynes, N. H. (1974a). The Death of Julian the Apostate in a Christian Legend, *Byzantine studies and other essays*. Greenwood Press, 271-281.
- Baynes, N. H. (1974b). The Hellenistic Civilization and East Rome, *Byzantine studies and other essays*. Greenwood Press, 1-46.
- Brakke, D. (1995). *Athanasius and the politics of asceticism*. Oxford: Clarendon Press.
- Brown, P. (2007). Asceticism: Pagan and Christian, *Cambridge Ancient history*, Vol. XIII, (ed. Averil Cameron-Peter Garnsey). Cambridge University Press, 601-631.
- Brown, P. (1992). *Power and persuasion in late antiquity towards a christian empire*. The University of Wisconsin Press.
- Brown, P. (1976). *The world of late antiquity*. London: Thames and Hudson.
- Browning, R. (1992). *The Byzantine Empire*. The Catholic University of America Press.
- Buckler, G. (1961). Byzantine Education, *Byzantium: An Introduction to East Roman Civilization*, (ed. Norman H. Baynes-H. St. L. B. Moss). Oxford: Clarendon Press, 200-220.
- Burkitt, F. C. (1899). *Early Christianity outside the Roman Empire*. Cambridge University Press.
- Burkitt, F. C. (1904). *Early Eastern Christianity*. New York: Dutton & Company.
- Butler, A. (1956). *Lives of the Saints*, Vol. II, (ed. Herbert Thurston, Donald Attwater, P. J.). New York: Kenedy & Sons.
- Cameron, A. (2007). Education and Literary Culture, *Cambridge Ancient History*, Vol. XIII, (ed. Averil Cameron-Peter Garnsey). Cambridge University Press, 665-707.
- Cameron, A. (2001). *The Mediterranean world in late antiquity AD 395–600*. London and New York: Routledge.
- Caner, D. F. (2009). 'Not of this World': The Invention of Monasticism, *A Companion to Late Antiquity*, (ed. Philip Rousseau). Blackwell, 588-600.
- Chadwick, H. (2002). *Early Christian thought and the classical tradition*. Oxford University Press.
- Charanis, P. (1971). The Monk as an Element of Byzantine Society", *Dumbarton Oaks Papers*, 25, 61-84.

- Clarke, W. K. L. (1913). *St. Basil the Great (A Study in Monasticism)*. Cambridge University Press.
- Constantelos, D. J. (1991). John Chrysostom's Greek classical education and its importance to use today. *Greek Orthodox Theological Review*, 36(2), 109-129.
- Dawson, C. (1997). *Batının Oluşumu*, (çev. Dinç Tayanç). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Derrett, J. D. M. (1998). Primitive Christianity as an Ascetic Movement, *Asceticism*, (ed. Vincent L. Wimbush-Richard Valantasis). Oxford University Press.
- Di Fiore, G. (2014). Hristiyan Doktrininin Tanımı ve Sapkınlıklar, *Ortaçağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, (ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı). Alfa Yayınları, 137-146.
- Ehrman, B. D., & Jacobs, A. S. (2004). *Christianity in Late Antiquity (300-450)*. Oxford University Press.
- Elm, S. (2003). Hellenism and historiography: gregory of nazianzus and julian in dialogue. *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 33(3), 493-515.
- Eusebius, (1904). Ecclesiastical History, *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, Vol. I, (ed. Philip Schaff-Henry Wace). New York: Charles Scribner's Sons.
- Evagrius of Pontus, (2006). Practical Life, Prayer, *The Greek Ascetic Corpus*, (trans. Robert E. Sinkewicz). Oxford University Press.
- Frazer, C. A. (1982). Late Roman and Byzantine Legislation on the monastic life from the fourth to the eighth centuries. *Church History*, 51(3), 263-279.
- Gregory Thaumaturgus, (1920). *Address to Origen*, (trans. W. Metcalfe), New York: The Macmillan Company.
- Hayes, E. R. (2005). *Urfa Akademisi*, (çev. Yaşar Güneç), İstanbul: Yaba Yayınları.
- Heine, R. E. (2008). The Alexandrians, *The Cambridge History of Early Christian Literature*, (ed. Frances Young-Lewis Ayres-Andrew Louth), Cambridge University Press, 117-130.
- Hildebrand, S. M. (2007). *The Trinitarian Theology of Basil of Caesarea: A Synthesis of Greek Thought and Biblical Truth*. Washington: The Catholic University of America Press.
- İgnatius Efrem I. Barşavm, (2005). *Saçılmış İnciller (Süryanilerin Yazımsal Tarihi)*. Resim Ofset.
- Jaeger, W. (1961). *Early Christianity and Greek Paideia*. The Belknap Press.
- Jerome, (1893). Letters, *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, Second Series, Vol. VI, (ed. Philip Schaff-Henry Wace). New York: Christian Literature Publishing.
- Jerome, (1933). *Letters*, (trans. F. A. Wright). London: William Heinemann LTD.
- Jones, A. H. M. (1964). *The Latter Roman Empire 284-602*, Vol. II, Oxford: Basil Blackwell.
- Kalogeras, N. M. (2000). *Byzantine childhood education and its social role from the sixth century until the end of the iconoclasm* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The University of Chicago.
- Kidd, B. J., (ed.). (1920-1923). *Documents Illustrative of the History of the Church*, Vol. I, II. New York: The Macmillan Company.

Tural, M.

- Kirschner, R. (1984). The vocation of holiness in late antiquity. *Vigiliae Christianae*, 38(2), 105-124.
- Le Goff, J. (2008). *Avrupa'nın Doğuşu*, (çev. Timuçin Binder). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Lewis, G. (trans.) (1911). *The Philocalia of Origen*. Edinburg: T. T. Clarke.
- Maloney, E. R. (1901). *St. Basil the Great to Students on Greek Literature*. New York: American Book Company.
- Mango, C. (2008). *Bizans: Yeni Roma İmparatorluğu*, (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Markus, R. A. (2008). Social and Historical Setting, *The Cambridge History of Early Christian Literature*, (ed. Frances Young-Lewis Ayres-Andrew Louth). Cambridge University Press, 399-413.
- Marrou, H. I. (1956). *A history of education in antiquity*, (trans. George Lamb). The University of Wisconsin Press.
- Maxwell, J. L. (2006). *Christianization and Communication in Late Antiquity: John Chrysostom and his Congregation in Antioch*. Cambridge University Press.
- Mendelovici, H.-S. (1990). Christian attitudes toward pagan monuments in late antiquity and their legacy later byzantine centuries. *Dumbarton Oaks Papers*, 44, 47-62.
- Morgan, T. (2000). *Literate Education in the Hellenistic and Roman Worlds*. Cambridge University Press.
- Morison, E. F. (1912). *St. Basil and His Rules*. Oxford University Press.
- Painter, F. V. N. (1886). *A history of education*, New York: D. Appleton and Company.
- Palladius, (1904). *The Book of Paradise*, Vol. I, (trans. E. A. Wallis Budge). London: Oriental Printer.
- Palladius, (1918). *The Lausiatic History*, (trans. W. K. Lowthher Clarke). New York: The Macmillian Company.
- Rabbula, (1907). *Admonitions to Monks; Some Early Rules for Syrian Monks*, (trans. R. H. Connolly), *DR*, 25 (NS 6).
- Rousseau, P. (2000). Antony as Teacher in the Greek Life, *Greek Biography and Panegyric in Late Antiquity*, (ed. Tomas Hägg and Philip Rousseau). Berkeley: University of California Press, 89-109.
- Rubenson, S. (1995). *The Letters of St. Antony: Monasticism and the making of a saint*. Minneapolis: Fortress Press.
- Saddington, D. B. (1965). The function of education according to christian writers of the latter part of the fourth century A.D. *Acta Classica*, 8, 86-101.
- Sandnes, K. O. (2009). *The challenge of homer: School, pagan poets and early christianity*. T&T Clark.
- Sider, R. D. (ed.). (2001). *Christian and pagan in roman empire: the witness of tertullian*. Washington: The Catholic University of America Press.
- Socrates, (1890). *Ecclesiastical History, Nicene and post-nicene fathers of the christian church*, Vol. II, (ed. Philip Schaff-Henry Wace). New York: The Christian Literature Company.

- Sozomen, (1890). *Ecclesiastical History, Nicene and post-nicene fathers of the christian church*, Vol. II, (ed. Philip Schaff-Henry Wace). New York: The Christian Literature Company.
- Sterk, A. (2004). *Renouncing the world yet leading the church: The monk-bishop in late antiquity*. Harward University Press.
- Stewart, C. (2010). Monastic Attitudes toward Philosophy and Philosophers. *Studia Patristica*, XLIV, Paris, 321-327.
- Stewart, C. (2006). The Encounter of the early church with the Greek and Roman World: A view from monastic theology. *Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 61, 1-13.
- Şer, A. (2006). *Nusaybin akademisi*, (çev. Nesim Doru). Yaba Yayınları.
- Tanoğlu, İ.-S. (2006). *Eserleriyle mor afrem*. İstanbul: Anadolu Ofset.
- Teitler, H. C. (2017). *The Last Pagan Emperor: Julian the Apostate and the war against Christianity*. Oxford University Press.
- Tertullian, (1956). The Prescriptions against the Heretics, *Early Latin Theology: Selections from Tertullian, Cyprian, Ambrose and Jerome*, (ed. S. L. Greenslade), Philadelphia: The Westminster Press, 31-64.
- Too, Y. L. (2001). Introduction: Writing the History of Ancient Education, *Education in Greek and Roman Antiquity*, (ed. Yun Lee Too). Leiden: Brill, 1-10.
- Tural, M. (2011). *Ortaçağ doğu hıristiyanlığında manastır hayatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Urbano, Jr., A. (2008). 'Read it also to the gentiles': The displacement and recasting of the philosopher in the vita antonii, *Church History*, 77(4), 877-914.
- Vasiliev, A. A. (1952). *History of Byzantine Empire 324-1453*, Vol. I. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Vööbus, A. (1958). *History of asceticism in the syrian orient*. Louvain.
- Vööbus, A. (1961). The Institution of the Benai Qeïama and Benat Qeïama in the Ancient Syrian Church, *Church History*, 30(1), 19-27.
- Vööbus, A. (1951). The Origin of Monasticism in Mesopotamia, *Church History*, 20(4), 27-37.
- Wagner, M. (1962). *Saint basil-ascetical Works*. Washington: The Catholic University America Press.
- Watts, E. J. (2006). *City and school in late antique athens and alexandria*. Berkeley: University of California Press.
- Wilken, R. L., *The christians as the romans saw them*. Yale University Press.
- Wright, W. (1894). *A short history of syriac literature*. London: Cambridge University Press.
- Young, F. M. (1997). *Biblical exegesis and the formation of christian culture*. Cambridge University Press.
- Young, F. M. (2008). Classical Genres in Christian guise; Christian Genres in Classical guise, *The Cambridge history of early christian literature*, (ed. Frances Young-Lewis Ayres-Andrew Louth). Cambridge University Press, 251-258.

Extended Abstract

The Byzantine Empire was the heir of the rich heritage of the ancient world since early centuries. Apart from the political inheritance, especially the literature, education and religion of the classical world greatly affected the frame of mind of the empire's latter centuries. But in relation to latter the new empire chose only one of their predecessors religions. As a requirement of this new religion, they saw Jesus as the greatest teacher, neither Aristotle nor Plato. From this aspect, Jesus was appreciated in his own time. Nicodemus who was a Pharisee and a member of the Jewish ruling council, referred to Jesus as a teacher come from God: "For no one could perform the signs you are doing if God were not with him" (John, 3, 2). Jesus also regarded himself as a teacher: "You call me 'Teacher' and 'Lord,' and rightly so, for that is what I am" (John, 13, 13).

Although Christ was found in the center of every human activity including education, in other words the Christian education was centred on God, the works of the ancient philosophers were known to the Church Fathers and they possessed deep knowledge of classical thought. We know that elite members of the Byzantine population, whether pagan or Christian, were educated; and in Early Byzantine, the Christians received the same training as pagans. The fourth and early fifth centuries, beyond dispute, are rightly considered as the 'golden' age of Christian literature. The most important Church Fathers, such as Athanasius, Saint Basil, Gregory of Nyssa, Gregory of Nazianzus, John Chrysostom, Jerome and Augustine lived in that period. They studied the pagan authors during the course of their respective educations. Even Tertullian who one of the most conservative Christian writers of early period, benefited of the authors of the ancient literature, such as Aristotle, Epicurus, Herodotus, Homer, Plato, Plutarch. Besides that, the classical thought and literature of the ancient world through the authors or Church Fathers of the early centuries of Christianity, such as Justin Martyr, Clement of Alexandria and Origen, Basil of Caesarea also called Saint Basil the Great, his friend Gregory of Nazianzus and Basil's brother Gregory of Nyssa, infiltrated gradually and ingeniously into the Christian theology. Saint Basil who was the most concerned about this issue among them, wrote of the dangers and benefits of studying the classics. Moreover, we can readily say that none of the early Church Fathers did not benefit from the heathen authors, as Basil did. Apparently, for Basil and those who think like him, Jesus the greatest teacher but was not the only teacher.

Apart from all these, early church historians used the term 'philosopher' for the first Christian hermits, even if they were not real philosophers such as ancient Greek thinkers. Many thinkers and Church Fathers mentioned in the first part of this study, praised the ascetic way of life. They described the control of a person's thoughts and passions as a necessary condition for one's purification and dedication to God. St. Antony who often referred to as the "Father of Monasticism" in Egypt persuaded many to take up solitary life and soon monasteries born in the mountains of Egypt where the desert became a city of monks. St. Antony was the founder of the life of the anchorite. The life of the cenobitic was begun by St. Pachomius, who instituted the first monastic "Rule". Before long, St. Basil the Great drew up another "Rule" which was adopted throughout the East and supplanted the "Rule" of St. Pachomius. In Asia Minor, under the influence of St. Basil, eastern monasticism completed its development and took its final shape. The monks of Syria and Mesopotamia for a long time lived apart from one another and in his own way without rule of superior.